

Villsvina i Østfold – historie, status og behov for grunneiersamarbeid

HJORTEVILTET

Artikkel opprinnelig skrevet i Hjorteviltet, aprilutgaven 2019.

www.hjorteviltet.no

Tekst : Pål Sindre Svae

I 2006 ble det første villsvinet i nyere tid skutt i Aremark kommune i Østfold. Dette var en råne. Omtrent samtidig skjedde det samme i Halden. Siden den gang har antall felte villsvin gått opp og ned etter hvor harde vintrene har vært. De siste årene med relativt milde vintre med lite snø har ført til at avskytingen har økt jevnt og trutt, både i Aremark og i kommunene rundt. Fokuset på den nye fremmede arten har økt betydelig de siste årene, også nasjonalt. Spesielt har situasjonen med afrikansk svinepest rundt i Europa ført til at også myndighetene har fått opp øynene for villsvin. I 2019 har Klima og Miljødepartementet bedt Miljødirektoratet og Mattilsynet starte opp arbeidet med en handlingsplan mot villsvin i Norge, med hovedmål om minst mulig villsvin i Norge, på et minst mulig område. I Østfold, Akershus og Hedmark kommer vi til å ha villsvin i grensetraktene i all overskuelig fremtid, uansett hva både myndigheter og andre gjør av tiltak i Norge – og vi må derfor håndtere og forvalte arten på best mulig måte lokalt. Men hva slags erfaringer har Østfold etter snart 15 år med villsvin, og hvordan håndterer vi «den levende jordfreseren» i fremtiden?

Historien og utviklingen i Østfold

I 2017/2018 ble det rapportert 212 felte villsvin i Østfold, hvorav 85 i Aremark kommune og 100 i Halden kommune (figur 1). Kun 27 ble rapportert felt fra de andre kommunene i Østfold. Per i dag (2019) har vi etablerte suggeflokker i store deler av kommunene Aremark og Halden. I tillegg er bestanden etablert i Marker kommune på østsiden av Haldenvassdraget nordover til omtrent E18 og i sørøstre deler av Rakkestad kommune. Vi anslår bestanden til noen få hundre dyr i Østfold (vinterbestand). Villsvin har også etablert seg i sørøstre deler av Hedmark, men denne etableringen kommer ikke fra Østfoldbestanden. Spredningen her er et resultat av at den svenske bestanden brer seg vestover og nordover. Etableringen i Aremark og Halden er også resultater av spredning fra Sverige, fra satellittbestander i henholdsvis Dals-Ed kommune og Strömstad kommune.

Villsvinet etablerer seg litt som bjørnen. Purkene som er kjernen i bestanden, etablerer seg ofte ganske nær der de er oppvokst. Ungrånene (i daglig tale, og etter svensk påvirkning, kalt galter enda de ikke er kastret) kan ofte ta lange streif, for så å vende tilbake når brunsten nærmer seg. Så også i Østfold, hvor den faste bestanden knapt har utvidet sin utbredelse med mer enn 2 – 3 km per år. Villsvinene er stort sett nattaktive, og holder seg i ro i et lite, gjerne ekstra tett skogs- eller våtmarksområde på dagen, for så å ta nattlige utflukter på fort 5 – 6 km til faste beiteområder på natten. Flere av suggeflokkene krysser riksgrensen hvert eneste døgn.

Når det stadig henvises til hvor raskt spredningen og «bestandseksplasjonen» har skjedd i Sverige, så må man være klar over at det mye har vært resultat av en villet handling og forvaltning fra grunneiere og jegere. Ikke minst i gods-områdene i Sør- og Øst-Sverige er viltbruk, med tilrettelagt jakt på villsvin, dåhjort og fasan som driftsform fremfor tradisjonell landbruksdrift ganske utbredt.

Dette har fremskyndet etableringen i Sverige, og kan ikke brukes som eksempel på hva som vil skje her i landet.

Tabell: Avskytingen av villsvin i Østfold i perioden 2014/2015 – 2017/2018, fordelt på kommune (SSB.no)

	2014- 2015	2015- 2016	2016- 2017	2017- 2018
Halden kommune	20	40	70	100
Aremark kommune	50	75	70	85
Andre kommuner i Østfold	0	5	10	27
Totalt	70	120	150	212

Hvordan har Østfold håndtert arten?

I Østfold har vi opplevd noen utfordringer med villsvinet, men panikkartete hendelser har vi vært skånet for. Den største utfordringen vi har hatt i Østfold er å etablere samarbeid over store nok arealer. Vi har en eiendomsstruktur med små eiendommer som ofte har litt jord og litt skog. Det finnes også større eiendommer, og disse er gjerne mer reine skogseiendommer. Denne forskjellen byr på forskjellig motivasjon, tåleevne for skade og fokus hos grunneierne. Mangfoldet av grunneiere er stort, og rollene til grunneier er mange. Noen er aktive bønder, mange har jegerhatten på, mens andre tenker økonomi også i utmarka.

For villsvin, har Østfold ingen felles forvaltning over store nok arealer. Noen elgvald og utmarkslag er enige om målsettingen, men dette er ikke tilstrekkelig til å kontrollere bestanden av villsvin i ønsket retning. Det er viktig å skille mellom en forvaltningsorganisering og en nærings- og

økonomiorganisering. Utmarks- og grunneierlagene er stort sett for det siste, mens de grunneierbaserte bestandsplanområdene er forpliktende forvaltningssamarbeid på grunneiersiden. Enten det er det ene eller andre målet man måtte ha for forvaltningen av villsvin, trengs et forpliktende grunneiersamarbeid over større enheter enn for elg siden leveområdet for villsvin, de enkelte individer og flokker er større enn for elgen i Østfold.

Villsvinet er en art som kan gjøre stor skade i jordbruket. Skadefrekvensen på landbruket er lav i Østfold, men en håndfull bønder har hatt noe skade. I 2018 gjennomførte Aremark Bondelag en spørreundersøkelse til mottakere av produksjonsstøtte i kommune, for å kartlegge skadeomfanget. Undersøkelsen viste svært lite skader i Aremark, til tross for at det felles dobbelt så mange villsvin som elg i kommunen (SSB.no). Den tørre og varme sommeren i 2018 kan ha ført til mindre skader, da det er meldt om slike erfaringer i Sverige. Det planlegges derfor ny undersøkelse i 2019.

Motivasjonen for jakt er stor i Østfold, og har bidratt sterkt til at villsvinbestanden på vår side av grensen har økt sakte både i antall dyr og utbredelse. Vi ser det samme i søndre deler av Hedmark. Så fort det kommer villsvin inn slippes en gråhund eller det etableres et åte, og det jaktes hardt. Denne høye motivasjonen for å jakte kommer trolig av både selve lysten og spenningen på et nytt jaktobjekt, men ikke minst også fordi bindeleddet mellom jeger, grunneier og bonde er svært nær. Ofte er dette en og samme person, og da betyr landbruket mye også for jegeren. Vi dyrker enhver liten åkerlapp i skogen, slik at den økonomiske motivasjonen til å holde en lav villsvinbestand er svært høy. Det er den mest

avgjørende faktor for den lave veksten vi ser i bestanden, og dermed også skadenivået i landbruket. Det er også miljøer i Østfold som ønsker og spare og bygge bestand før det jaktes, men de er i mindretall, og de fleste jegerne er enige i at det bør jaktes intensivt på villsvin fra første stund.

Samtidig som villsvinjakten i Østfold har høy etterspørsel opplever vi også at den nye arten kan gjøre annen jakt litt for spennende, både for hund og jeger. En elghund, være seg både gråhund og jämthund, sporer og stiller gjerne også villsvin, og ofte velger hunden gris fremfor elg der det er mulig. Stålos på villsvin byr gjerne på litt andre vanskeligheter enn på elg, da villsvin er mer aggressive mot hunden og gjerne raskere i vendingen, samt at den gjerne står i tett vegetasjon. Det kan by på utfordring for hunden, da en utrent hund kan få skader fra gris som gjør utfall i en stålos. For elgjegeren kan dette by på noen overraskelser. Jegeren må være bevisst på hva som kan skje. Flere jegere har stillende villsvinhunder som benyttes til både elg og villsvin med godt hell, men da har de gjerne lagt ned en hel del innsats i å trene både hunden og seg selv til slik jakt. Likevel hører vi fortsatt om gråhunder som står i los to prestegjeld unna der selve jakten er, og da virker jakten mer forstyrrende enn bestandskontrollerende, samt lite givende for postjegerne. Villsvinet er svært var for forstyrrelser, som gjør at også jakt med hund på andre arter bidrar til å gjøre forvaltningen av arten krevende og mer uforutsigbar enn nødvendig. Hundebruk bør behandles i grunneierorganiseringen, for å sørge for en effektiv jakt og mest mulig forutsigbar forvaltning.

«Motivasjonen for jakt er stor i Østfold, og har bidratt sterkt til at villsvinbestanden på vår side av grensen har økt sakte både i antall dyr og utbredelse.»

En elghund jager ofte like gjerne villsvin som elg, noe som kan skape utfordringer og nye problemstillinger for både løshundjegeren og elgforvaltningen. Gråhunden Jåma til Knut Arne Gjems i los på villsvin. Fotograf: Kjell Erik Moseid.

Behov for endringer i lovverket

Det er et stort behov for å tilpasse regelverket for jakt på villsvin i Norge. Mange jegere later til å tro at regelverket er likt i Norge og Sverige, og drar derfor med seg en del ideer hjem etter jakt på et svensk gods eller herregård. I dag er det ikke tillatt med fastmontert lys på villsvinjakt i Norge. Det er kun tillatt under åtejakt på rev. Her må det komme justeringer så raskt som mulig, da åtejakt på natta er den viktigste jaktformen for å skyte tilstrekkelig antall villsvin – og da trengs fastmontert lys. Selv i områder i Sverige med veletablerte bestander i årevis står åtejakt for over halvparten av uttaket. Når jegeren så skyter et villsvin i mørket, eller i skumringen, må det være lovlig med kunstig bevegelig lys under ettersøk. I dag er kunstig lys på ettersøk kun tillatt på hjortevilt, med visse kriterier. Et villsvin med et perfekt bogsqudd går gjerne noen meter uten særlig

blodspor, slik at det alltid er svært utfordrende å gå ettersøk uten lys. Det er flere andre tilpassinger av lovverket som bør gjennomføres, men disse to er de vi anser som viktigst for å forvalte villsvinet på en effektiv, forsvarlig og human måte. Det er viktig at disse endringene i lovverket kommer på plass parallelt med handlingsplanen, ikke som et resultat etterpå.

I tillegg til endringer i dagens lovverk er det behov for å gå opp noen linjer i eksisterende lovtekst. Hva ligger i betegnelsen kunstig lys? Miljødirektoratet er klare på at ulike typer nattoptikk faller under betegnelsen kunstig lys. Flere jurister har en annen vurdering av loven en dette, og mener at både termisk, digital og restlystforsterkere ikke er kunstig lys. Det er også delvis behandlet i rettssystemet, slik at dagens rettspraksis virker til å være at spesielt termiske kikkerter er *lovlige*. Siden det ikke er presisert noe som

helst om nattoptikk i lovverket, kan det tolkes at nattoptikk er lovlig på alt vilt. Vi har ingen begrensninger på når på døgnet jakten kan utføres, i motsetning til Sverige. I Sverige ble det nylig tillatt med slike kikkerter og kunstig bevegelig lys på villsvinjakt på åte eller i åpne områder. Det lar seg gjøre i vårt naboland, da villsvin er eneste kløviltet som kan jaktes i mørket. Ønsker vi at hjort lovlig kan skytes på bøen i stummende mørke med hjelp av termisk? Er det forsvarlig, bør det begrenses og er det etiske betenkeligheter? Her er det et stort behov for presiseringer på hva som er lov og ikke.

De siste årene har vi ventet på en samleforskrift for vilt. Denne skal ifølge Miljødirektoratet komme før sommeren – men dessverre vet vi ikke før hvilken sommer. Når det gjelder villsvinforvaltning er denne forskriften viktig, fordi det trolig blir begrensninger og presiseringer på bruk av åte og foring. Det er viktig å skille åting og foring av villsvin. Åte er lett foring med en mengde som blir spist opp i løpet av natten, med hensikt å lokke villsvinet slik at det eksponerer seg for skudd. Foring er utlegging av større mengder, med andre hensikter enn å skyte villsvin. I Sverige benyttes ofte foring for å bygge opp og holde kunstig høye bestander av vilt. Det bør ikke tillates til villsvin, da det gjør håndtering av villsvin til en enda større utfordring. Det er dog avgjørende for et tilstrekkelig uttak at åte tillates. I Sverige og nedover på kontinentet benyttes også en annen type foring, som vi kan kalle avledningsforing. Avledningsforing har som mål å styre viltet vekk fra visse områder. For villsvin er målet å styre dyra vekk fra jordbruksarealer i skadeutsatte perioder. I kombinasjon med aktiv jakt i områdene man ikke vil ha villsvinene kan denne typen av

foring fungere, og redusere skadene i landbruket. Vi kjenner avledningsforing som et aktuelt forvaltningstiltak fra elgforvaltningen, hvor elg stedvis fores for å holdes unna trafikk. Det bør vurderes om slik foring av villsvin bør tillates, og hvor eventuelt grensegangen går mot bestandsbyggende foring. En annen stor utfordring når det gjelder foring er skrantesjuken, som har ført til sterke begrensninger på foring av hjortevilt. Det er ingen hemmelighet at hjortevilt kan benytte åte- og foringsplasser for villsvin. Vi håper likevel at Miljødirektoratet og Mattilsynet ser åting og avledningsforing av villsvin som viktige verktøy, og tilpasser CWD-forskriften slik at det er både lovlig og forsvarlig å ha både åte og avledningsforing av villsvin.

Kunnskap er alt!

Kunnskapsnivået er generelt lavt når det gjelder villsvin. Det er det samme i Østfold som ellers i landet, selv om vi har arten til stede hos oss. Selv hos de offentlige forvaltningsnivåene og hos aktive jegere er kunnskapen om villsvin svært mangefult. Noen jegere, grunneiere og forvaltere har mye kunnskap, men mange tilegner seg kunnskap om villsvin gjennom overskrifter i ulike nettaviser og sosiale medier. Det er en utfordring i seg selv, og bør tas tak i av både nasjonal, regional og lokal forvaltning. Vi er ikke tjent med den tidvise useriøse vinklingen en del medier har om villsvin. Media skaper en virkelighetsforståelse ganske langt fra den vi opplever i Østfold, og fører til at kunnskapsbasert forvaltning blir mer krevende enn den burde være.

«Villsvinet bør forvaltes lokalt. Forpliktende lokalt grunneiersamarbeid vil være styrende for videre utvikling av villsvinet i Norge, og er sentralt for å kontrollere bestanden i fremtiden.»

Grunneiersamarbeid er nøkkelen til suksess!

Flere har etterlyst at myndighetene kommer på banen når det gjelder villsvin. Nå er de på banen for fullt, og vi ser med spenning på hva handlingsplanen vil bringe av nye verktøy, justeringer av eksisterende lovverk og ikke minst initiativ til lokal forvaltning av arten. Miljødirektoratet og Mattilsynet skal utforme handlingsplanen i samråd med grunneiersiden. Det er godt utgangspunkt, og betyr at grunneierstyrt forvaltning vil ligge som kjernen i arbeidet fremover. Hvis afrikansk svinepest spres til Norge eller Sverige er det helt avgjørende at vi har en forpliktende grunneierorganisering i bunnen, så det blir enklere å gjennomføre de europeiske føringene som Norge har forpliktet seg til.

Utmarksavdelingen for Akershus og Østfold (UAØ) har sammen med Norskog, Norges

Bondelag og Glommen Skog innledet et samarbeidsprosjekt på nettopp grunneierstyrt forvaltning av villsvin. Prosjektet tar for seg i hovedsak organisering av grunneiersamarbeid og kunnskapsformidling for å begrense bestanden og videre utbredelse av villsvin. Dette er helt i tråd med myndighetens føringer for den nasjonale handlingsplanen. Villsvinet forvaltes lokalt, slik at forpliktende grunneiersamarbeid lokalt vil være styrende for videre utvikling av villsvinet i Norge, og sentralt for å kontrollere bestanden i fremtiden. Det er krevende å få til slike samarbeidsområder, men det er svært viktig at grunneierne viser at vi klarer å ta tak i forvaltningen av villsvinet. Det er således noen muligheter for å gi grunneierne som etablerer forpliktende samarbeid noen gulrøtter som andre ikke får, for å øke motivasjonen til samarbeid. Gulrøtter kan være så mangt i denne sammenhengen, men tillatelse til avledningsforing, bevegelig kunstig lys under skadeforebyggende jakt og utvidet verktøykasse på andre vis bør vurderes.

«Grunneierorganisering er nøkkelen til suksess – også når det gjelder villsvin.»